

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра
(освітній ступінь)

на тему: «**ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ НА
УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ**»

Виконала: студентка 2 курсу, групи ПО-21м(з)
спеціальності 013 «Початкова освіта», ОС «магістр»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Алексєєва Галина Олегівна
(прізвище та ініціали студента)

Керівник: канд.пед.наук, доц.Фенцик О.М.
(прізвище та ініціали)

Рецензент: д-р.пед.наук, проф.Опачко М.В.
(прізвище та ініціали)

Мукачево – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Загальна характеристика ключових понять дослідження	8
1.2. Проблема виховання духовно-моральних цінностей в історико-педагогічних, психологічних дослідженнях	15
1.3. Роль мистецтва слова у формуванні духовно-моральних цінностей молодших школярів	30
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	43
2.1. Діагностика стану проблеми дослідження в практиці загальноосвітньої школи	43
2.2. Експериментальна програма формування духовно-моральних цінностей засобами художніх творів	50
2.3. Аналіз та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи	68
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасний стан нашого суспільства веде до переосмислення методологічних основ розвитку гармонійної особистості, зорієнтованої на виховання моральних, духовних, патріотичних та національних якостей особистості, що потребує запровадження ефективних шляхів формування.

Стан духовної культури і моралі суспільства як в Україні, так і в цілому світі викликає занепокоєння. На жаль, духовні чесноти українського народу втрачають свою дієвість. Упродовж останнього десятиріччя зруйновано традиційні для українців цінності, які гармонізують відносини людини з суспільством, також все більше спостерігаємо суттєве погіршення моральних взаємин між людьми, переважання матеріального над духовним, нівелювання істинних життєвих орієнтирів. Яскравим свідченням цього є таке явище в освіті як булінг. Щоразу переконуємося, що процес становлення особистості не може обмежуватися тільки формами інтелектуальної активності учнів. Потрібні серйозні зміни в системі освіти, пов'язані з посиленням ролі духовно-морального розвитку учнів. Сьогодні необхідно переосмислити ідеали, повернутись до вічних цінностей людства, які мають закладати фундамент духовності як початкового напрямку подальшого розвитку людської цивілізації. Духовний розвиток особистості повинен стати головним завданням існування людства та кінцевою метою функціонування системи освіти. сучасне виховання має ґрунтуватися на гуманістичній особистісно орієнтованій парадигмі, відповідно до якої важливим завданням педагога є створення сприятливих умов для розвитку духовності, моральної самосвідомості.

Слід відзначити, що проблема формування духовно-моральної особистості завжди знаходиться у полі зору науковців, вчителів-практиків. Адже зміст і принципи діяльності системи освіти супроводжуються ціннісними орієнтирами суспільства, в якому живе і розвивається дитина. Сучасний стан освіти потребує нових підходів до системи цінностей, переосмислення цілей, завдань і функцій освіти, а також аналізу надбань минулого, який допоможе

виявити істинно цінний досвід. Виходячи з цього, освіта майбутнього може будуватися лише на збереженні надбань минулого з гармонійним поєднанням із сучасними ефективними підходами та методами успіх у вирішенні проблем формування морально-духовних основ особистості, її емоційного відношення до матеріальних і духовних цінностей може бути забезпечений завдяки гуманітаризації діяльності школи і створення для цього відповідних умов.

Ідеї концепції «Нова Українська школа» спрямовані на кардинальну зміну всієї нашої освітньої політики, такої, що передбачає формування людини високої культури, у якій гармонійно поєднується глибокий теоретичний і практичний розум з істинною духовністю. Головним завданням сучасної освіти у XXI столітті є виховання гуманної особистості, яка б могла взаємодіяти з іншими на основі взаєморозуміння й співпраці. Честь, совість, справедливість, безкорисливе піклування про інших, патріотизм стають знаком розвиненої особистості та регулятором життєвої активності. Тож сучасна школа повинна стати школою цінностей, що вимагає інноваційної організації виховного процесу у всіх ланках освіти.

Проблема становлення та формування цінностей були предметом багатьох наукових досліджень. Так, філософський аспект проблеми порушувався у дослідженнях С. Анісімова, М. Бердяєва, О. Дробницького та ін. Психологопедагогічний аспект проблеми формування особистісних цінностей розкрито у працях І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, С. Рубінштейна та ін. Особливостям організації процесу морального виховання молодших школярів присвячено праці Л. Артемової, С. Козлової, С. Новосьолової та ін. Проте аналіз науково-методичних досліджень з проблеми духовно-морального виховання особистості дозволив зробити висновки про те, що не достатньою досліджено шляхи, методи духовно-морального розвитку молодших школярів на уроках літературного читання. Аналіз наукових досліджень із проблеми формування духовно-моральних цінностей на уроках літературного читання та умов реалізації виховного потенціалу творів художнього мистецтва дозволили виявити такі суперечності: між актуальною потребою українського суспільства в духовно-моральному вихованні особистості та відсутністю ефективної

системи формування духовно-моральних цінностей засобами художньої літератури; між широким виховним потенціалом мистецтва слова та недостатнім його використанням щодо формування духовно-моральних цінностей на уроках літературного читання. Означені суперечності зумовили вибір нами теми магістерського дослідження: «Формування духовно-моральних цінностей на уроках літературного читання».

Мета дослідження – теоретично осмислити й практично перевірити експериментальну систему формування духовно-моральних цінностей молодших школярів засобами дитячої літератури на уроках літературного читання.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначені такі **завдання**:

1. Уточнити поняття «духовні та моральні цінності молодших школярів»
2. Проаналізувати та з'ясувати стан дослідженості проблеми формування духовно-моральних цінностей у філософській та психолого-педагогічній літературі.
3. Дослідити можливості дитячої літератури у формуванні духовно-моральних цінностей учнів початкових класів.
4. Визначити педагогічні умови формування духовних цінностей молодших школярів на уроках літературного читання.

Об'єкт дослідження – процес духовно-морального виховання молодших школярів.

Предмет дослідження – організаційно-методичні особливості формування духовно-моральних цінностей на уроках літературного читання.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів науково-педагогічного дослідження, а саме: *теоретичні* — вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження стан проблеми, розкрити сутність базових понять з проблеми дослідження; *емпіричні* — діагностичні (анкетування, бесіди, тестування, педагогічне спостереження) та педагогічний експеримент, *статистичні* — кількісний і якісний аналіз отриманих результатів наукового дослідження, що забезпечили об'єктивність діагностики та її достовірність.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його теоретичні висновки можуть бути використані: для оновлення змісту навчальних програм з літературного читання; для розробки методичних рекомендацій з формування духовно-моральних цінностей молодших школярів засобами художнього мистецтва, а також у практичній роботі вчителів початкових класів на уроках літературного читання.

База педагогічного дослідження. Демечівський НВК Ужгородського району.

Апробація результатів. Основні положення і результати дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти, на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (Мукачево, 16-17 травня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дипломної роботи опубліковані в збірнику матеріалів науково-практичної конференції:

Алексєєва Г. О. Формування духовно-моральних цінностей в молодших школярів на уроках літературного читання: теоретичний аспект/ Г. О. Алексєєва, О.М.Фенцик// Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 травня 2019 р., Мукачево. / гол. ред. Т.Д. Щербан. — Мукачево : Вид-во МДУ, 2019. – С. 339-341.

Структура та обсяг наукової роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (84 найменувань). У роботі наведено 3 таблиці, 2 рисунки. Загальний обсяг роботи складає 94 сторінки.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової (психолого-педагогічної та методичної) літератури з проблеми дослідження та проведення дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на формування духовно-моральних цінностей молодших школярів на уроках літературного читання засобом мистецтва слова, дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Проблема духовно-морального виховання була актуальною на всіх етапах розвитку людства. Особливо загострилась у наш час у зв'язку із загальною дегуманізацією людського суспільства і наступом цивілізаційних прагматичних цінностей. Напрацювання педагогів минулого є важливим етапом у пошуку ефективних шляхів формування важливого ціннісного орієнтира через виховний зміст художніх текстів.

2. Виявлено, що у науковій літературі немає єдиного визначення поняття «духовно-моральні цінності». Категоріальний аналіз дозволив сформулювати визначення поняття «духовно-моральні цінності» як внутрішні світоглядні переконання, що формують життєву позицію та поведінку особистості. Формування духовно-моральних цінностей молодших школярів визначаємо як складний процес, у результаті якого у дитини формується уявлення про добро, справедливість, відповідальність, почуття дружби, любові, честі, гідності, обов'язку тощо, а також прагнення до самовдосконалення та регулювання повсякденної поведінки з позицій високої моральності. Характерними рисами духовно-моральної людини є урівноваженість, милосердя, справедливість, чесність, толерантність, любов, добро, щирість, гармонія з самим собою і світом. Вона здатна визначати життєві пріоритети і цінності, підпорядковуючи їм свої вчинки та поведінку. Початкова школа покликана сформулювати й розвинути у молодших школярів духовні цінності; співчуття до ближнього; любов до батьків; бережливе ставлення до довкілля, природи; бажання робити добро тощо. Необхідно створити відповідні умови для одухотворення інтелектуальних, моральних цінностей для трансформації знань у свідомість і підсвідомість дитини.

3. Мистецтво слова є важливим засобом виховного впливу на особистість. Через осягнення художніх дитячих творів, які містять важливі духовно-моральні орієнтири для дитини, поступово відбувається формування духовно-моральних цінностей. Педагог повинен скеровувати увагу дітей на вищі цінності (любов, добро, справедливість, чесність, ввічливість, чуйність тощо) аби сформувати пріоритетне ставлення до них, але при цьому повинен вчити учнів сприймати художні твори так, щоб учні, слухаючи «мову автора», відчували її розумом і серцем та при цьому ставали духовно багатшими.

4. Визначено, що формування духовно-моральних цінностей – це складний, цілеспрямований систематичний поетапний процес, який спрямований на забезпечення ефективного освітнього середовища, створення психолого-педагогічних умов формування в учнів розвитку мотивації дітей до читання; на обізнаність учнів про загальнолюдські моральні, духовні цінності, на формування умінь повноцінно сприймати мистецтво слова, на вміння виражати свої емоції під час вивчення літературних творів; на співчувати і співпереживати героям твору; мотивацію гуманності вчинків літературних персонажів творів з позиції духовно-моральних цінностей; на залучення школярів до читацької діяльності як засобу пізнання світу і самопізнання. Сформованість духовно-моральних цінностей визначали за такими показниками: обізнаність учнів про духовно-моральні цінності; вміння виражати свої емоції під час вивчення художніх творів; співчувати і співпереживати героям твору; мотивувати гуманність вчинків героїв літературних творів з позиції моральних цінностей.

5. Нами було визначено, що у процесі читання, аналізу вчинків художніх персонажів та інтерпретації тексту морально-виховного спрямування необхідно запустити психологічний механізм функціонування совісті дитини – процес самооцінки дитиною себе та своїх вчинків, думок, намірів за певною ціннісною шкалою у вимірах добра і зла, справедливості, турботи тощо.

6. Формування духовно-моральних цінностей засобами художніх текстів в учнів ЕК реалізувалось такими шляхами: використання виховних можливостей змісту кожного тексту та залучення дитини до обговорення та аналізу

мистецтва слова з метою формування у неї знань, умінь і навичок моральної культури; упровадження на уроках літературного та позакласного читання розвивальних активних форм та методів опрацювання художніх текстів: проектна діяльність, технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення»; проблемно-дослідницький шлях аналізу художнього твору з метою вплинути на вироблення у молодшого школяра ціннісних орієнтирів, допомогти сформувати власну модель поведінки, яка є життєтворчою, активною, відповідальною; здійснення міжпредметних зв'язків, інтегрування навчального матеріалу з різних предметів початкової школи і виховного матеріалу змісту художнього твору.

7. Аналіз результатів експериментальної роботи доводить, що педагогічними умовами підвищення ефективності впливу словесного мистецтва на процес формування духовно-моральних цінностей молодших школярів є: забезпечення принципу партнерства, демократизація та гуманізація освітнього процесу; створення комфортного психологічного середовища (повага один до одного, дотримання моральних норм та правил поведінки під час роботи в парах чи малих групах тощо) на уроці літературного читання; розвиток мотивації дітей до читання, залучення їх до читацької діяльності як засобу пізнання світу і самопізнання; системності планування опрацювання художніх текстів духовно-морального спрямування, формування здатності учнів співчувати і співпереживати героям твору; насичення діяльності школярів емоційно-позитивними переживаннями, оновлення форм і методів опрацювання художніх творів.

8. Одержані результати підтверджують ефективність розробленої програми навчання з формування духовно-моральних цінностей молодших школярів на уроках літературного читання в 3-Б (експериментальному) класі засобом художнього твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєва Г. О. Формування духовно-моральних цінностей в молодших школярів на уроках літературного читання: теоретичний аспект/ Г. О. Алексєєва, О.М.Фенцик // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 травня 2019 р., Мукачево. / гол. ред. Т.Д. Щербан. — Мукачево : Вид-во МДУ, 2019. – С. 339-341.
2. Амонашвілі Ш. А. Педагогіка Світлого Серця / Ш. А. Амонашвілі. – В.: Континент-прим, 2004. – 148 с.
3. Андрусенко Н. У вихованні немає дрібниць / Н. Андрусенко, Г. Джемугла // Учитель початкової школи. – 2015. - № 2. – С. 27-28.
4. Антонець М. Книга В. Сухомлинського «Як виховати справжню людину» в контексті діалогу щодо духовно-моральних цінностей: до IV Міжнародних і XVI Всеукраїнських педагогічних читань «В. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: ціннісні виміри в освіті» / М. Антонець // Рідна школа. – 2009. - № 8-9. – С. 11-13.
5. Андрущенко В. Організоване суспільство: Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу /В.Андрущенко. - К.: ТОВ «Атлант ЮемСі», 2006. - 502 с.
6. Басюк Н. Орієнтири вчителя у моральному вихованні молодших школярів / Н. Басюк // Рідна школа. – 2007. - № 3. – С. 21-22.
7. Батрак А. Духовно-моральне виховання учнів / А. Батрак // Зауч. – 2014. - № 1. – С. 18-21.
8. Беленька Г. Експериментальне дослідження особливостей розвитку та формування відповідальності у дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ / Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр / за

заг. ред. О. Рейпольської. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

9. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики. Москва : АСАКАДЕМИЯ. 2000. 192 с.

10. Бех І. Д. Виховання особистості [Текст] / І. Д. Бех. – У 2-х кн. Кн. 2- га: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2003. – 342 с.

11. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. видання / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2006. – 272 с.

12. Бех І. Виховання як духовно-моральне удосконалення особистості / І. Бех // Рідна школа. – 2014. - № 4-5. – С.21-26.

13. Бех І. Грані духовного зростання особистості / І. Бех // Початкова школа. – 2017. - № 2. – С. 1-5.

14. Бех І. Зростаюча особистість у просторі духовності / І. Бех // Рідна школа. – 2017. - № 9/10. – С. 25-29.

15. Бех І. Молодший школяр у вікових закономірностях / І.Бех // Початкова школа. – 2015. - № 1. – С. 10-13.

16. Білоконна Н. Емоційно-естетичне виховання молодших школярів на уроках літературного читання / Н. Білоконна, Т. Колісник // Вісник Міжнародного дослідного центру: «Людина: мова, культура, пізнання»: кварт. наук. журн. [гол. ред. О. Холод]. – Кривий Ріг, 2014. Том 37(3). – С. 8-12.

17. Білоконна Н. Формування особистості молодшого школяра засобом народної казки на уроках літературного читання / Н. Білоконна, Ю. Чорнова, Д. Плющенко // Вісник Міжнародного дослідного центру: «Людина: мова, культура, пізнання»: 93о кварт. наук. журн. [гол. ред. О. Холод]. – Кривий Ріг, 2016. – Том 40(1). – С. 15-23.

18. Бонь Н. Спитай себе, дитино, хто ти (казка як засіб формування життєвих цінностей) / Н. Бонь // Учитель початкової школи. – 2017. - № 8. – С. 34-35.

19. Боришевський М. Психологія самоактивності учнів у виховному процесі / за заг. ред. М. Й. Боришевського. Київ : ІЗМН, 1998. 92 с.

20. Бреслав Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в

детстве: норма и отклонение / Г.М.Бреслав.– М.: Педагогика, 1990. – 144с.

21. Вашуленко О.В. Емоційно-ціннісна складова у структурі читацької діяльності молодших школярів / О.В. Вашуленко // Початкова школа - 2013. – № 1. - С. 13-17.

22. Ващенко Г. К. Виховний ідеал / Г. К. Ващенко. – П.: Полтавський вісник, 2005. – 191с.

23. Винницький О. Церква і духовне буття / Духовні скарби українського народу в житті молоді. – Тернопіль : МП «Чумацький шлях», 1994. – С. 62-64.

24. Выготский Л.С. Психология развития человека / Л.С.Выготский. — М.: Изд-воСмысл; Изд-воЭксмо, 2005. — 1136 с.

25. Власенко О.М. Проблема формування морально-патріотичних цінностей студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу // Проблеми освіти: Наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – №. 85. – Спецвипуск. – С. 14-17

26. Ворожбіт В.В. Духовно-моральне виховання дітей в історії вітчизняної педагогічної думки: Монографія [С.Д. Криштоф, В.В. Ворожбіт, О.М. Микитюк, Н.Д. Янц]; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди Х.: Видавець Іванченко І.С., 2013. - 358 с.

27. Гаврилюк Ю. Урок-диспут за казкою А. Дімарова «Для чого людині серце» / Ю. Гаврилюк // Початкова школа – 2013. – № 2. – С. 5-6.

28. Генік М. Виховання духовно-моральних цінностей молодших школярів / М. Генік // Проблеми української народної педагогіки. Теорія і практика: зб. наук. ст. / редкол.: І.Ф. Миронюк та ін. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 183-190.

29. Генік М. Формування моральних цінностей молодших школярів у процесі навчання / М.С. Генік // Морально-етичне виховання молодших школярів у системі громадянської освіти і виховання: Матеріали Всеук. наук. практичної конференції. 15-16 листопада 2001 року – Івано-Франківськ, 2001. – С. 130-157.

30. Генік М. Формування морально-етичних понять у позаурочній виховній роботі / М. Генік // Початкова школа. – 2012. - № 2. – С. 49- 51.

31. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник /

Семен Гончаренко. — Вид. 2, допов. й виправ. — Рівне: Волинські обереги, 2011. — 552 с.

32. Григорчук А. Вивчення художнього твору / А. Григорчук, Л. Чеховська // Поч. шк. — 2005. - № 11. — С. 11-15.

33. Державний стандарт початкової освіти // Учитель початкової школи. — 2018. - № 4. — С. 1-16.

34. Джемула Г. Маленькі секрети великого виховання / Г. Джемулла // Учитель початкової школи. — 2016. - № 5. — С. 40-42.

35. Заєць В. Художній твір як інструмент виховання особистості молодшого школяра / В. Заєць, Н. Суворова, Н. Сухоненко // Васильківський вісник. — 2015. - № 10. — С. 4.

36. Закон про освіту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n72>].

37. Зверева І.Д. Діагностика моральної вихованості школярів: Метод. Посібник / І.Д. Зверева, Л.Г. Коваль, П.Д. Фролов — К.: ІСДО, 1995. — 148с.

38. Каган М.С. Приобщение другого к своим ценностям / Искусство, музыкознание, музыкальная психология и музыкальная педагогика. Хрестоматия. Вып 1, Часть вторая. / Сост. Э. Б. Абдуллин, Б. М. Целковников — Москва : Прометей, 1991. — С . 165 -171.

39. Коваль Г.П. Методика читання: навч. посіб. / Г.П. Коваль, Л.І. Іванова, Т.Б. Суржук. —Тернопіль: Навчальна книга. — Богдан, 2008. — 280 с.

40. Ковальчук Н. О., Настенко А. І. «Літературне читання. 2 клас. 3 семестр (за підручником О. Я. Савченко) 109с. URL: <https://drive.google.com/file/d/0BypenxXtpVPck9fUkpnRmxGUzQ/view> (дата звернення: 27.12.2018).

41. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/

42. Кочубей Т.Д. Духовно-моральний розвиток особистості в дитинстві /Т.Д. Кочубей //Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 54. — Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. — С. 182-186.

43. Кравцова І. Особливості роботи над змістом художнього твору у початкових класах / І. Кравцова, К. Велика // Формування творчої особистості в умовах компетентнісної освіти: збірник науково- методичних статей кафедри ЗМПН ДВНЗ. – Кривий Ріг: КПІ, 2016. – Вип.9. – С. 77-81.

44. Кравцова І. Етапи роботи над творами різних жанрів на уроках літературного читання в початкових класах / І. Кравцова, В. Яковенко. – Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ» КПІ, 2016. – 56 с.

45. Кулакова Л. Моральний розвиток особистості засобами художньої літератури як підґрунтя формування почуття власної гідності у молодших школярів / Л. Кулакова // Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць РДГУ. — Рівне, 2015. – Випуск 4. - С. 140-144.

46. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А. С. Макаренко. – К.: Рад.школа, 1990. – 366 с.

47. Мамонтов С. П. Основи культурології: навчальний посібник для вищих навчальних закладів – 3-е вид, доп. – Київ : Олімп, ИНФРА-м, 2001. – 320 с.

48. Марківна С. Формування моральних цінностей у молодших школярів на основі педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського / С. Марківна // Початкова школа. – 2014. – № 9. – С. 7-12.

49. Мартиненко В. Врахування особливостей художніх текстів у процесі моделювання уроків літературного читання у 2-4 класах / В. Мартиненко // Початкова школа. – 2015. - № 11. – С. 34-38.

50. Мартиненко В. Читацька діяльність молодших школярів: сучасні тенденції розвитку / В. Мартиненко // Початкова школа. – 2017. - № 8. – С. 16-19.

51. Мартиненко Валентина. Читацькі інтереси молодших школярів: сучасні тренди і традиції Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта—2019: інтернаціоналізація та інтеграція в освіті в умовах глобалізації: матеріали III Міжнародної наук.-практ. конференції (Київ, 30 травня 2019 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України / за заг. ред О.І.Локшиної.—Київ–Дрогобич: ТзОВ «Трек-ЛТД», 2019.— С. 125-126

52. Матвієнко О.В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія.

/ Олена Валеріївна Матвієнко – К.: ВД «Стилос», - 2006. – 543 с.

53. Мельник С. Порівнюємо твори різних жанрів (урок літературного читання у 3 класі) / С. Мельник // Початкове навчання та виховання. – 2017. - № 33. – С. 25-29.

54. Мельник Т.О. Використання інноваційних технологій навчання, як шлях формування ключових компетенцій молодших школярів [Електронний ресурс] / Т.О. Мельник // Матеріали на конкурс. Номінація «Вчитель початкових класів» (2014). – Режим доступу до ресурсу: https://tatjanatasenko.blogspot.ca/p/blog-page_8264.html

55. Науменко В. Комплексний аналіз художнього твору: методичні аспекти / В. Науменко // Учитель початкової школи. – 2018. - № 10. – С. 22-25.

56. Науменко В. Літературне читання: укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. З навчанням укр. мовою: підруч. для 3-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Віра Науменко.– К.: Генеза, 2014.– 176 с.

57. Нечева Є. Моральне виховання учнів початкової школи / Є. Нечева // Початкова школа. – 2016. - № 10. – С. 53-54.

58. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Біб'юк Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. - 206 с.

59. Огієнко І. Р. Шляхи виховання й навчання / І. Р. Огієнко. – Х.: Знання, 1934.– 201с.

60. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2005. - 460 с.

61. Павлик О. Виховні можливості уроків літературного читання / О. Павлик, Н. Білоконна, І. Кравцова. – Початкова школа. – 2015. - № 10. – С. 38-42.

62. Павлик О. Формування моральних якостей в учнів 4 класу на уроках читання / О. Павлик, О. Неволова. – Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2013. – 72 с.

63. Почтовюк С.І. Формування загальнолюдських моральних цінностей молодших школярів як основа духовного виховання / С.І. Почтовюк // Вісник

Житомирського державного університету. – 2014. - № 3(75). – С. 88-91.

64. Приходько Ю.О. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Ю.О. Приходько, В.І. Юрченко. – К.: Каравела, 2012. – 374 с.

65. Савельєв В.П. Етика. Короткий навчальний словник: терміни, поняття, персоналії / В.П. Савельєв. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 360 с.

66. Савченко О. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування / О. Савченко // Початкова школа. – 2017. - № 8. – С. 6-12.

67. Савченко О.Я. Літературне читання 3 клас: підруч. для загальноосвітніх навч. закл. / О.Я. Савченко. – К.: Видавничій дім «Освіта», 2013. – 192 с.

68. Сирота М.-С.С. Абетка духовних цінностей українського народу (дидактичний матеріал) / М.-С.С. Сирота // Початкове навчання та виховання. – 2017. - № 34-36. – С. 34-88.

69. Сковорода Г. Начальная дверь ко христіанскому добронравію/ Г. Сковорода. Повне зібрання творів : у 2 т. – Київ. : Ін-т філософії АН УРСР, 1973. – Т.1. – С. 144-154.

70. Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину / Г. С. Сковорода. – Л.: Світ, 1995. – 528 с.

71. Словник української мови[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/dukhovnyj>

72. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді : загальні тенденції й індивідуальний пошук. Київ : Фонд «Добро», 2006. 47 с.

73. Сухомлинський В. О. Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України / В. О. Сухомлинський. – П.: Полтавський вісник, 1999. – 280 с.

74. Сухомлинський В.О. Як учити своїх вихованців виховувати самих себе. Вибрані твори / В.О. Сухомлинський – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – 145с.

75. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Сто порад учителів. Вибрані твори в 5 томах. / Василь Олександрович Сухомлинський –

К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 630 с.

76. Телешман Ю. Вплив казки на формування моральних і духовних цінностей дитини / Ю. Телешман // Педагогічні ідеї Івана Франка в освіті сьогодення / ЖДУ ім. І. Франка [за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко]. – Житомир, 2016. – Вип. – С. 189-191.

77. Тюріна Т. В. Духовна педагогіка: витоки, сутність і перспективи розвитку / Т. В. Тюріна. – Л.: СПОЛОМ, 2005, – 276 с.

78. Ушинский К. Д. Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – К.: Рад.школа, 1983. – 416 с.

79. Фенцик О. Повноцінне сприйняття молодшими школярами художніх творів на уроках літературного читання [Текст] / Оксана Фенцик // Початкова школа. - 2011. - № 11. - С. 9-14.

80. Філософія : Підручник [Бичко І. В., Бойченко І. В., Табачковський В. Г. та ін.]. – Київ : Либідь, 2001. – 408 с.

81. Філософський енциклопедичний словник [голова редколегії В. І. Шинкарук]. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

82. Философский словарь [авт. сл. ст.: В.П. Андрущенко и др.] (Новые словари). – Київ : А.С.К., 2006. – 1059 с.

83. Філософський словник соціальних термінів. – Х.: «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.

84. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини ХХІ століття / Г. П. Шевченко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 5 (52). Київ, 2012.– С. 242–250.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>